

ČETRNAESTA HERCEGOVAČKA OMLADINSKA BRIGADA

NOU BRIGADE

11.5.1945

15.1945

8.4.1945

16.4.1945

3.1945

28.5.1945

25.10.1945

4.9.1945

VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR
ARHIV HERCEGOVINE

Za izdavače
mr *Stevan* STANOJEVIĆ, pukovnik
Zulfikar DŽANKIĆ

Pomoćnik načelnika za izdavačku delatnost
Ivan MATOVIĆ, pukovnik

Biblioteka

RATNA PROŠLOST NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE

Knjiga TRISTA TRIDESET PETA

Monografije

JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

Knjiga STO DVADESET ŠESTA

UREĐIVAČKI ODBOR

Svetozar ORO, general-potpukovnik, predsednik; *Ali* ŠUKRIJA, dr *Petar* KAČAVENDA, dr *Vlado* IVANOVSKI, general-pukovnici: *Aleksandar* JANIĆ, *Rahmija* KADENIĆ i mr *Avgust* VRTAR; general-potpukovnici: *Fabijan* TRGO, *Veljko* MILADINOVIĆ, *Melodije* KOTEVSKI, *lika* STOJŠIĆ; pukovnici: *Zdravko* KLANJŠČEK, *Ahmet* ĐONLAGIĆ, *Petar* VIŠNJIĆ, *Radomir* PETKOVIĆ, *Antun* MILETIĆ i *Predrag* PAVLOVIĆ, dr *Slobodan* BRANKOVIĆ, potpukovnik i dr *Slavko* VUKČEVIĆ, major

Glavni i odgovorni urednik
Radomir ĐONDOVIĆ, potpukovnik

Urednik
Snezana TMUŠIĆ, profesor

Recenzenti
Ilija PERIŠIĆ, general-potpukovnik
Radomir PETKOVIĆ, pukovnik

Stručni redaktor
Rajko ŠARENAC, pukovnik

ČETRNAESTA HERCEGOVAČKA OMLADINSKA NOU BRIGADA

Beograd, 1988.

ODBOR za obilježavanje revolucionarnog radničkog pokreta, NOB i socijalističke revolucije u Hercegovini

IZVRŠNI ODBOR

Džemal MUMINAGIĆ, predsjednik, *Svetozar ORO*, *Rade GALEB*, *Ante RAMLJAK*, *Danilo BILANOVIĆ*, *Enver ĆEMALLOVIĆ*, *Zulfikar DŽANKIĆ*, *Jure GALIĆ*, *Tidža KARABEG*, *Danilo KOMNENOVIĆ*, *Sveto KOVAČEVIĆ*, *Vjekoslav KRIŽANOVIĆ*, *Bozo MADŽAR*, *Asini PERVAN*, *Ibro ŠATOR*, *Edin ĆELEBIĆ*, sekretar

Glavni i odgovorni urednik
Sveto KOVAČEVIĆ

Uređivački odbor za monografiju o 14. hercegovačkoj
(omladinskoj) NOU brigadi

Mirko IGNJATIĆ, predsjednik, *Rade GALEB*, *Ilija PERIŠIĆ*, *Vukašin SENIĆ*, *Mile VUKALOVIĆ*, *Veljko GERUN*, *Milosav KUNDAČINA*, *Asim PERVAN*, *Mirko SKENDER*, *Nevenka MIOŠIĆ-KUNDAČINA*, *Milan KNEŽEVIĆ*, *Dimitrije VUKOSAV*, *Jovanka EKMEČIĆ-BRKIĆ*, *Ris tan MARKOVIĆ*

UDK 355.486(497.1 14. hercegovačka omladinska
NOU brigada

ČETRNAESTA hercegovačka omladinska NOU brigada. - Beograd : Vojnoizdavački i novinski centar, 1988 (Beograd : Vojna štamparija). - 290 str. ; 24 cm. - (Biblioteka Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije ; knj. 335 . Monografije Jedinica NOV i PO Jugoslavije ; knj. 126)

Tiraž 2000 primeraka. - Str. 5-11: Predgovor / Rade Galeb,

a) Brigade u NOR-u - Četrnaesta hercegovačka (omladinska)

Monografija o 14. hercegovačkoj (omladinskoj) NOU brigadi je spoj monografskog dela i sećanja učesnika, te tako predstavlja na zanimljiv način rekonstruisan ratni put brigade od njenog osnivanja 4. septembra 1944. do 13. maja kada je brigada u Sloveniji završila svoj pobedonosni pohod. Dopunjena je prilogima: biografije narodnih heroja brigade, sećanje na proslavu u Ljubinju 1984. godine, priloge štampane u brigadnom listu »Omladinac« od 31. marta 1945, spiskovima boraca i komandnog sastava brigade. Dopunjena je i brojnim fotografijama i sa dve skice ratnog puta brigade.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
centralna biblioteka JNA

Predgovor

Sve vrijeme svog nastanka i postojanja omladinski pokret u Hercegovini dijelio je sudbinu revolucionarnog radničkog pokreta Jugoslavije kao njegov nerazdvojan dio. U toku narodnooslobodilačkog rata i revolucije razvoj Saveza komunističke omladine Jugoslavije, a kasnije Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije je u najtješnjoj vezi sa djelovanjem Partije i razvojem ustanka i narodnooslobodilačke borbe (NOB).

Najgrublja periodizacija u razvoju omladinskog pokreta u Hercegovini u toku rata je:

1. od početka ustanka 1941. do juna 1942, odnosno povlačenja snaga NOVJ iz Hercegovine;
2. od juna 1942. do završetka pete neprijateljeve ofanzive i povratka jedinica NOVJ u Hercegovinu;
3. od završetka pete neprijateljeve ofanzive do 15. maja 1945. i oslobođenja naše zemlje.

Ako je u prvoj fazi periodizacije karakteristika omladinskog pokreta bilo stvaranje široke mreže skojevskih i omladinskih organizacija, pristupanje najširih slojeva seljačke, radničke i đачke omladine narodnooslobodilačkom pokretu, njeno masovno učešće u ustanku i borbama koje su vodili naši odredi i bataljoni, drugi period karakterističan je po diferencijaciji koja je sprovedena u pokretu, snažnom otporu najsvjesnijeg dijela omladine okupatorskom i četničkom teroru, velikim žrtvama koje je podnijela omladina i nanijetom žestokom udarcu omladinskom pokretu, Partiji i NOP u cjelini od neprijatelja i domaćih izdajnika u kome su se održale samo najsnažnije organizacije Partije i SKOJ-a.

Period poslije povratka 10. hercegovačke brigade u Hercegovinu, kada je došlo do plime NOB i sveopšteg poleta u razvoju omladinskog pokreta, karakterističan je po obnavljanju skojevskih organizacija i stvaranju široke mreže organizacija, - od skojevskih aktiva u selima i jedinicama NOVJ, preko opštinskih, bataljonskih, sreskih, brigadnih i okružnih do Oblasnog komiteta SKOJ-a. Mobilizacija omladine u jedinice NOV, kao i drugi zadaci vezani za oružanu borbu, bili su u centru aktivnosti svih skojevskih i omladinskih organizacija. Najveći dio boraca novoformirane 29. hercegovačke divizije i partizanskih odreda činila je omladina. Sa nekih područja u 29. diviziju je otišla sva, za oružje sposobna omladina. Tada se formiraju organizacije USAOJ-a, aktivni u selima i odbori u opštinama, srezovima, okruzima i Oblasni komitet USAOJ-a za Hercegovinu. Nije bilo sela ili zaseoka bez organizacije USAOJ-a, a u velikom broju sela formirani su

i skojevski aktivni. Tada je muška omladina većinom bila u partizanskim jedinicama, a sve je više ženske omladine odlazilo u jedinice NOVJ. Omladina koja je ostala u selima i gradskim naseljima aktivno je učestvovala u akcijama koje je organizovao USAOJ i svoju aktivnost usmjeravala je za potrebe partizanske vojske. Trajna obaveza omladinske organizacije je bila mobilizacija i upućivanje u jedinice omladinaca stasalih za borbu. U ocjenjivanju rezultata rada omladinske organizacije uvijek je i na prvom mjestu bilo koliko je upućeno novih boraca u partizanske jedinice.¹¹ Ženska omladina svoju aktivnost pretežno je ispoljavala pletenjem čarapa, džempera i rukavica za borce, pomaganjem da se zasije sva obradiva zemlja i da se na vrijeme obezbjedi ubiranje plodova. Skupljani su i dobrovoljni prilozi, obezbjeđivan sanitetski i kancelarijski materijal i drugo.

SKOJ je bio predvodnik i inicijator bogate aktivnosti sa omladinom i intenzivnog političkog rada. Članstvo je neprekidno na kursovima upoznavano sa političkim i vojnim zbivanjima u svijetu i u zemlji. Redovno je informisano o stanju na istočnom i zapadnom frontu. Interesovanje omladine naročito je bilo usmjereno na situaciju na ratištu u zemlji, redovno je informisano o bitkama i pobjedama naše vojske.

Period od druge polovine 1943. karakterističan je izuzetno značajnim političkim događajima i istorijskim potezima rukovodstva našeg pokreta, od čega je zavisila sudbina revolucije. Tu su na prvom mjestu Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i njegove istorijske odluke i sporazum Tito - Šubašić, a na međunarodnom planu Moskovska i Teheranska konferencija šefova savezničkih država. Sve te za NOP veoma važne odluke trebalo je prenijeti i objasniti širokim slojevima naroda i omladine.

Nosilac svestrane kulturno-prosvjetne aktivnosti, kulturnog i zabavnog Života bila je omladinska organizacija. Osnivani su analfabetski tečajevi na kojima je opismenjavan narod, formirane su diletantske sekcije i horovi, koji su učestvovali na omladinskim veseljima i priredbama. Pjesma je pratila život partizanskih jedinica, omladine i pionira. Nije se pjevalo samo na organizovanim priredbama, sijelima i zabavama. S pjesmom se išlo u akcije i iz akcije, na rad i s rada. Pjevalo se o borbama brigada i bataljona, o istaknutim komandantima, poginulim i živim junacima, žrtvama i stradanjima. U pjesmi je razobličavan fašizam i izdaja - četnici i ustaše, pojedini zlikovci i teroristi. Sigurno je da je pjesma predstavljala izuzetno značajan oblik moralnog i političkog djelovanja i uticaja na mase.²⁾

Omladinske radne čete stvarane su u svim oslobođenim ili poluoslobođenim mjestima. One su imale veliku ulogu u obavljanju poljskih radova, sjetvi i žetvu. Skoro na čitavom području Hercegovine, sa kojeg je skoro sva za rad sposobna muška omladina bila u jedinicama, sav teret poljoprivrednih radova svalio se na leđa ženske omladine, staraca i djece.

Intenzivan je bio i rad omladinske organizacije među djecom. Stvarana je široka mreža pionirskih četa koje su razvijale svestrane aktivnosti.

¹¹ Tako je u izvještaju o pripremama za Drugi kongres USAOJ stolačke omladine, pored ostalog, naglašeno da je u partizane stupilo 50 omladinaca.

²⁾ Pamte se riječi jednog starog čovjeka koji je prvi put vidio partizane i rekao: »Vi ćete sigurno pobijediti jer ne uzimate od naroda i stalno pjevate«.

Djeca su se svim silama trudila da ne zaostaju za odraslim. Poznati su primjeri junaštva dječaka i djevojčica, odvažnost i prkosno držanje pred neprijateljem. Djeca su od malih nogu usvajala ideje revolucije i NOP. U životu je sjećanju pjevanje pionira iz Bileće koji u pjesmi kažu: »Pioniri od Bileće kralja Petra više neće,... «.

Međutim, sasvim drugačija situacija bila je na poluoslobodenoj teritoriji, gdje je omladinska organizacija djelovala u ilegalnim uslovima na teritorijalna koje su kontrolisale neprijateljeve snage. U dosta slučajeva teško je bilo razlikovati članstvo SKOJ-a i USAOJ-a, kao i metode rada, jer je aktivnost, s obzirom na potrebu pune konspiracije, bila ograničena na omladinu koja je do kraja bila odana našem pokretu.

U to vrijeme u Hercegovini je bilo 7 sreskih komiteta SKOJ-a sa oko 30 članova. Tada su rukovodstva imala minimalan broj članova, jer je njihov glavni zadatak bio rad na popuni partizanskih jedinica. Djelovalo je i 13 opštinskih komiteta SKOJ-a sa preko 50 članova, 2 okružna komiteta - za sjevernu i južnu Hercegovinu sa 14 članova i Okružno povjereništvo za zapadnu Hercegovinu. Organizacija u Mostaru preživljavala je ozbiljnu krizu, jer je došlo do njene provale, pa je većina članova Mjesnog komiteta morala napustiti Mostar. Oni su se uključili u okružne i sreske komitete na terenu. Sastav odbora bio je identičan sa sastavom rukovodstva. Oblasni komitet je ostvarivao čvrste veze sa okružnim i sreskim komitetima i uspješno obezbjeđivao rukovođenje i usmjeravanje djelovanja rukovodstava i organizacija na terenu i vojsci. Na terenu je bilo oko 130 aktiva sa preko 630 članova SKOJ-a. Ne bi se moglo reći da je visok stepen ideološko-političkog obrazovanja i veliko iskustvo u radu bila bitna odlika članova i rukovodilaca SKOJ-a u Hercegovini. Ali je sigurno da su visoka svijest, vjera u politiku Partije i ciljeve za koje se bori, samoprijegor i disciplina i spremnost da se žrtvuje sve, pa i život, kao i drugi moralno-politički kvaliteti bili odlika mladih komunista Hercegovine. Jedino se time može objasniti činjenica da je ova relativno malobrojna, ali čvrsto i dobro organizovana snaga bila u stanju da izvrši sve zadatke, među kojima će mobilizacija omladine u partizanske jedinice, a posebno u omladinsku brigadu, ostati jedna od najsvjetlijih tačaka.

Zato se sa punim pravom može reći da je djelo SKOJ-a i USAOJ-a Hercegovine bilo formiranje 14. hercegovačke (omladinske) brigade.

Četrnaesta hercegovačka (omladinska) brigada NOVJ u Hercegovini, po redu peta brigada 29. hercegovačke udarne divizije, nastala je kao rezultat opšteg razvoja oružane borbe u ovom dijelu zemlje, ali i kao djelo omladinskog pokreta u Hercegovini. To je bila i najkonkretnija aktivnost u sprovođenju obaveza što su ih delegati Drugog kongresa USAOJ-a preuzeli na Kongresu. Oni su se tada zavjetovali svom Vrhovnom komandantu, vođi našeg narodnooslobodilačkog rata i revolucije ovim riječima:

»Druže Tito,

zaklinjemo Ti se čašću, naporima, žrtvama i budućnošću naroda i naše omladine, da nećemo žaliti ni svoje živote, ni snage u borbi za slobodu, u borbi za savest, čast i budućnost svakog omladinca i omladinke Jugoslavije.

Zaklinjemo Ti se patnjama i nadama naših naroda i naše omladine, da nećemo žaliti ni svoje živote, ni svoje snage u borbi protiv nemačkih

dželata i svih domaćih neprijatelja jedinstva i slobode naših naroda, - u borbi za gvozdeno i sveobuhvatno jedinstvo južnoslovenske omladine za novu demokratsku federativnu Jugoslaviju.

Ovaj naš zavet je naša najpunija zahvalnost Tebi, za sve ono što si učinio za naše narode i omladinu. Naše delo, na koje se zavetujemo - to je najbolji put službe interesima otadžbine, interesima mladog naraštaja, slovenstva i svih ujedinjenih nacija.

*Za delo i život druga Tita stoji čitava
omladina Jugoslavije - kao jedan borac
ŽIVEO MARŠAL JUGOSLAVIJE, DRUG JOSIP BROZ - TITO«.*

Istina je da se Drugi kongres USAOJ-a nije bavio organizacijom jedinica NOVJ, niti je pozivao omladinu da stvara omladinske udarne brigade, već da je poručivao omladini da se uključi u NOB i tako doprinese konačnoj pobjedi nad okupatorom i njegovim slugama, jer to je i bilo u skladu sa naporima Partije i SKOJ-a tokom čitavog ustanka i NOB. Naime, učešće omladine u našoj revoluciji i NOR-u nije bilo karakteristično, prije svega, po stvaranju omladinskih jedinica - četa, bataljona i brigada, mada su osnivane i čete i bataljoni i brigade.³⁾ Takva orijentacija sasvim je razumljiva kada se zna da je ukupan sastav partizanskih jedinica u ogromnom dijelu činila omladina.

Od početka ustanka do konačne pobjede sastav partizanske jedinice je od 75 do 80% sačinjavala omladina. Tako je na kraju rata u Jugoslovenskoj armiji od 800.000 boraca bilo preko 600.000 mladih od 25 godina. Naša NOB i revolucija je i mogla pobijediti upravo zbog toga što su politiku Komunističke partije prihvatile sve progresivne, patriotske snage i što je teret te natchovječanske borbe na svoja pleća najvećim dijelom nosila mlada generacija. I ovom prilikom valja podsjetiti na mnogo puta isticana priznanja druga Tita omladini Jugoslavije i njenom lavovskom udjelu u našoj pobjedi. Na Drugom kongresu USAOJ-a drug Tito je rekao: »Narod koji ima takvu omladinu ne mora da se boji za svoju budućnost«. Tadašnja generacija mladih nije mogla dobiti veće priznanje. A na Prvom kongresu USAOJ-a omladine Srbije u Beogradu, 16. novembra 1944. godine, drug Tito je rekao: »Kada idu u borbu ljudi, vojska koju je država stvorila, odrasli ljudi, onda je to njihova dužnost prema svojoj otadžbini, onda je to dug svakog građanina i rodoljuba. Ali, kada bez mobilizacije, dobrovoljno, djeca od dvanaest, četrnaest, petnaest i šesnaest godina idu u borbu, znajući da će u njoj poginuti, onda je to više nego dug prema domovini, onda je to natchovječanski heroizam mladih ljudi koji žrtvuju sebe iako još upravo nisu ni stupili u život da bi buduća pokoljenja bila srećna«.

Poneseni neograničenim entuzijazmom i spremnošću antifašističke omladine Jugoslavije da se još odlučnije suprotstavi neprijatelju, poneseni ogromnim rezultatima 3-godišnje borbe, što je manifestavano na Drugom kongresu - najvećoj političkoj manifestaciji organizovanoj u antifašističkom pokretu Evrope u toku drugog svjetskog rata - delegati⁴⁾ omladine

³⁾ To je u svom prilogu dokumentovano obradio drug Ilija Perišić, rukovodilac SKOJ-a u 14. omladinskoj brigadi.

⁴⁾ Delegati sa Drugog kongresa: Vlado Ivković, radnik iz Nevesinja; Milivoje Gradinac, seljak iz Lastve; Radoslav Galeb, seljak iz Šume; Lutvo Džubur, borac X brigade; Brano Kovačević, dak iz Nevesinja; Zora Ilić, seljanka iz Davidovića; Reuf Džabić, borac XIII brigade; Jure Galić, radnik iz Ljubuškog; Obrad Miljanović, borac XII brigade; Mileta

Hercegovine su to na najbolji način izrazili u proglasu mladima, koji po političkoj zrelosti i mudrosti, optimizmu, ocjenama, porukama i uvjerljivosti predstavljaju pravi biser.

Ovaj proglas stoga i zaslužuje da se nade u predgovoru ovog dragocjenog kazivanja o stvaranju, borbama, žrtvama i pobjedama 14. hercegovačke (omladinske) udarne brigade.

Iako nijesu sačuvani pisani tragovi o tome kako je donesena politička odluka o akciji na formiranju 14. hercegovačke (omladinske) brigade, zna se da je inicijativu Oblasnog komiteta SKOJ-a podržao Oblasni komitet KP za Hercegovinu i štab 29. udarne hercegovačke divizije, čime je ostvarena putta sinhronizacija političke mobilizacije omladine i vojne organizacije, koja je obezbjedila osnovni rukovodeći kadar i neophodno naoružanje i opremu, bez čega se nije mogao ni zamisliti takav poduhvat. Na pokretanje inicijative od Oblasnog komiteta SKOJ-a uticali su delegati Drugog kongresa i entuzijazam koji su ponijeli iz Drvara. Međutim, odlučujući uticaj imale su opšte prilike i zadaci našeg pokreta u tom periodu u cjelini, pa i u Hercegovini. Do kraja rata ostala je skoro puna godina u kojoj je trebalo riješiti istorijske zadatke, istjerati okupatora iz zemlje, poraziti i uništiti kvislinge - ustaše, četnike i belogardejce i na temeljima Drugog zasjedanja AVNOJ-a stvoriti novu državnu i društvenu zajednicu, što znači krunisati pobjedu naše NOB i revolucije.

U to vrijeme, uz jasnu perspektivu kakvi nas teški zadaci očekuju s obzirom da se kraj rata približava, o čemu je drug Tito govorio na Drugom kongresu, ipak je još uvijek naš ključni zadatak bio borba protiv okupatora i izdajnika i u tom smislu mobilizacija novih boraca i svih raspoloživih snaga. Ta orijentacija je snažno izražena u paroli »Sve za front - sve za pobjedu«, koja je prožimala ukupnu aktivnost našeg pokreta.

Mi u Hercegovini imali smo veliku želju da naša 29. divizija koja je, nastavljajući slame tradicije 10. hercegovačke brigade, postigla ogromne rezultate u borbi protiv okupatora, razbijanju i iništenju četničkog pokreta, kao i značajnih ustaških uporišta, preraste u hercegovački korpus. Otuda se u Proglasu hercegovačkih delegata Drugog kongresa ističe: »Naša omladinska brigada biće dar Drugom kongresu i doprinos za pretvaranje naše 29. divizije u Hercegovački korpus«.

Omladina Hercegovine odazvala se pozivu za formiranje svoje prve omladinske brigade. Za nepun mjesec dana formirani su vodovi, grupe i čete - sa preko 220 boraca-omladinaca. To je bio ogroman uspjeh, s obzirom na to da se najveći dio omladine, koji je bio spremati da se bori, već nalazio u jedinicama 29. divizije i partizanskim odredima. Novi omladinci dolazili su iz redova onog dijela omladine koja se opredjelila

Škiljević, đak iz Izgora; Miljo Milatović, borac X brigade; Selman Česir, đak iz Konjica; Braco Kosovac, đak; Pero Unković, borac par. bat. »Nevesinjska puška«; Božidar Petrović, student agronomije iz Trebinja; Radoslav Gaćinović, borac XI brigade; Aco Marković, seljak iz Nedinića; Jovan Šigud, borac partizanskog bataljona »Rade Pravića«; Hamida Sabanac, učenica iz Mostara; Risto Miličević, trgovački pomoćnik iz Sume; Žarko Ivković, seljak iz Donjeg Drežnja; Radivoje Petković, borac XI brigade; Jovo Pudar, tehničar iz Čapljine; Rade Aleksić, borac XIII brigade; Ziba Selimhodžić, radnica iz Mostara; Ljubo Kovačević, seljak iz Slata; Mile Peško, radnik iz Ljubinja; Ljubica Čubrić, seljanka iz Fatnice; Branko Komar, borac X brigade; Petar Šćepanović, seljak iz Podbrđa; Gojko Mandrapa, borac XII brigade; Vuko Jugović, đak iz Stoca; Čedo Vučmanović, seljak iz Jasenika; Esad Grebo, đak iz Mostara, (juna 1944)

za NOB, koja je već bila obuhvaćena aktivnošću SKOJ-a i USAOJ-a. Skojevski organizacija i organizacija USAOJ-a razvile su široku aktivnost. U brigadu su htjeli mnogi koji su imali zaduženja u skojevskim rukovodstvima na terenu. Odlazak u brigadu za njih je bilo priznanje i nagrada. Velika popularnost akcije na formiranju omladinske brigade iskorišćena je za intenziviranje procesa diferencijacije i pridobijanja onog dijela omladine koja se ili kolebala ili je bila pod uticajem neprijatelja. Na to stanje je na pravi način reagovano u spomenutom proglasu, u kojem se kaže: »Svi u borbu. Oni koji su neodlučni te čekaju ili su zavedeni pa se još nalaze sa okupatorom neka čuju bratski poziv i dođu da zajednički nastavimo i okončamo borbu«.

Kada ovo ističemo, namjera nam je da ukažemo na teškoće u razvoju našeg pokreta i kakve je sve prepreke morao da savlada u stvaranju bratstva i jedinstva mlade generacije, u borbi protiv okupatora. Nerijetko se to prenebregava i složeni procesi u ratu prikazuju romantičarski, stvarajući netačnu predstavu o tokovima rata i revolucije.

Treba istaći da se neravnomjernost u razvoju NOP i oružane borbe ne odnosi samo na zapadni dio Hercegovine, gdje je bio jak uticaj klerikalizma i ustaškog pokreta, što je otežavalo mobilizaciju omladine u redove NOP, već je neravnomjernost očita i u istočnoj Hercegovini, u kojoj je i u vrijeme formiranja omladinske brigade bilo sela i područja gdje nismo imali šire razvijenu organizaciju SKOJ-a i USAOJ-a, kao i Partije i gdje je naš uticaj bio dosta slab.

Upravo te okolnosti i ističu značaj rezultata koji su postignuti u mobilizaciji omladine u 14. brigadu i delikatnost zadataka koje je SKOJ imao sve do kraja rata i kasnije, u borbi za jedinstvo omladine Hercegovine i za savladavanje neprijateljskih i kontrarevolucionarnih uticaja i razvijanja svijesti da samo borbom i stvaranjem novog društva može sebi obezbijediti svjetliju budućnost.

U 1944. godini u Hercegovini su se odigravali događaji značajni za NOB u cjelini, i to velikom brzinom. To je veoma uticalo na završnu fazu formiranja omladinske brigade. Spomenimo da su još u toku formiranja prvih četa i jakog omladinskog bataljona jedinice 29. divizije vodile teške borbe protiv Nijemaca i četnika, zatim je došla ofanziva jurišnih četničkih korpusa sa dalekosežnim zadatkom stvaranja mostobrana na jadranskoj obali i uslova za »nastavak kontrarevolucije«, što je pretpostavljalo obračun sa jedinicama 29. divizije,⁵⁾ odnosno čišćenje teritorije Hercegovine od partizana.

U tim okolnostima nije bilo uslova da se nastavi mobilizacija i okonča započeto formiranje 14. hercegovačke (omladinske) brigade kako je zamišljeno, pa je odlučeno da se omladinskom bataljonu koji je već bio formiran priključe jedinice Južnohercegovačkog partizanskog odreda, tako da tek početkom septembra dolazi do formiranja 14. hercegovačke (omladinske) narodnooslobodilačke udarne brigade.

Velika je zasluga autora priloga u monografiji 14. brigade što su kao aktivni učesnici i najodgovorniji živi rukovodioci u brigadi uložili velike napore i dokumentovano prikazali borbeni put brigade, njene borbe, usp-

⁵⁾ Danilo Komnenović i Muharem Kreso, 29. hercegovačka divizija izdanje VIZ-a, Beograd,

iehe, žrtve, stradanja i podvige i otrgli od zaborava i tu slavnu stranicu iz istorije NOB i revolucije u Hercegovini.

Naša narodnooslobodilačka borba, pored toga što u cjelini predstavlja veličanstvenu epopeju natčovječanskih žrtava, napora i pobjeda, obiluje i značajnim vojnim događajima, ofanzivama, posebno ističem, četvrtu i petu, značajnim bitkama i ofanzivama kakva je bila epopeja Užičkog radničkog bataljona, kozarska ofanziva, dražgoška bitka u Sloveniji, čuveni februar-ski pohod makedonskih brigada i si.

Četrnaesta omladinska brigada formirana je i stupila u dejstvo 8 mjeseci prije pobjedonosnog završetka rata i revolucije. U to vrijeme najveći dio Hercegovine, sem Mostara i još nekoliko sreskih mjesta, bio je oslobođen. Na oslobođenoj teritoriji nakon prvobitnog oduševljenja, koje je došlo sa slobodom, nastavljen je intenzivan rad na normalizovanju prilika i rješavanju krupnih zadataka na stvaranju i učvršćivanju vlasti i čitave organizacije života, otklanjanju posljedica ratnog razaranja i obezbjeđivanju uslova za uspješno okončanje borbe protiv okupatora. Aktivni učesnici našeg pokreta u jedinicama i na oslobođenoj teritoriji u to vrijeme nedovoljno su znali kroz kakve krvave borbe i iskušenja prolazi naša novoformirana omladinska brigada, kakve žrtve daje i kakve odnosi pobjede. A sve to u izuzetno teškim prilikama jedne od najtežih ratnih zima 1944/45, u područjima sa izuzetno surovom klimom i velikim snijegom, na što ogromna većina mladih boraca nije bila navikla. Zar za to treba jači dokaz od riječi komandanta brigade, istaknutog junaka sa Neretve i Sutjeske, narodnog heroja Radovana Šakotića, koji je novembarske borbe koje je vodio 14. hercegovačka (omladinska) brigada uporedio sa bitkom na Sutjesci.

Prava je šteta što uz bogatu dokumentaciju o borbenom putu brigade nema još više zapisa o pojedincima borcima, njihovim podvizima i žrtvama. Sve to ne umanjuje činjenica da svi nijesu izdržali te napore, pa su rijetki pojedinci poklekli i povukli se iz borbenog stroja.

Monografija 14. hercegovačke brigade nije samo svjedočanstvo o jednoj mladosti u borbi i revoluciji. Ona je izvor nadahnuća i štivo na kojem današnje i buduće generacije treba da se vaspitaju kako se bori, gine i pobjeđuje za velike ciljeve slobode i napretka.

Rade GALEB